МРНТИ 06.71.07 **https://doi.org/10.58805/kazutb.v.2.31-1530**

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА ҰН ТАРТУ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ (Шымкент қаласының мысалында)

[1]А.Н. Сатыбалдиева, [1]Г.Е. Мауленкулова✉, [1]А.Н. Айтымбетова, [2]А.А. Муталиева, [1]Г.Х. Умарова

[1]М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан,
[2]Аймақтық инновациялық университет, Шымкент, Қазақстан

✉ *Корреспондент-автор: maylenkylova@mail.ru*

Мақалада макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын қалыптастыру факторлары кешенді түрде зерттеледі. Қаржылық тұрақтылықтың теориялық мәні нақтыланып, салалық ерекшеліктер ескерілген факторлық жіктеу ұсынылады. Қазақстанның астық нарығындағы өндірістік және экспорттық үрдістер негізінде ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық орнықтылығына әсер ететін ішкі, сыртқы және макроэкономикалық факторлар жүйеленді. Ел экономикасының тұрақты өсуі агроөнеркәсіптік кешен құрамындағы ұн тартатын кәсіпорындардың тиімді қызметімен тікелей байланысты екендігі көрсетілген.

Шымкент қаласының ұн тарту саласы өңірдің қайта өңдеу өнеркәсібі құрылымында елеулі орын алады және әлеуметтік маңызы бар өнім өндіруді қамтамасыз ететін стратегиялық салалардың бірі болып табылады. Сонымен қатар сала кәсіпорындарының өндірістік әлеуеті, шикізатпен қамтамасыз етілуі және экспорттық мүмкіндіктері талданды. Зерттеу барысында қаржылық тұрақтылыққа әсер ететін негізгі тәуекелдер мен шектеулер анықталып, оларды басқару тетіктері қарастырылды. Нәтижесінде кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын арттырудың стратегиялық бағыттары айқындалып, өңірлік деңгейде тиімді басқару шешімдерін қабылдауға арналған практикалық ұсынымдар ұсынылды.

Зерттеу нәтижелері ұн тарту саласы кәсіпорындарының қаржылық стратегиясын әзірлеу кезінде және өңірлік экономикалық саясатты қалыптастыруда пайдаланылуы мүмкін.

Түйі сөздер: қаржылық тұрақтылық, ұн тарту өнеркәсібі, капитал құрылымы, макроэкономикалық тәуекелдер, экспорттық әлеует, өңірлік экономика.

В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МУКОМОЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ (На примере города Шымкент)

[1]А.Н. Сатыбалдиева, [1]Г.Е. Мауленкулова✉, [1]А.Н. Айтымбетова, [2]А.А Муталиева, [1]Г.Х. Умарова

[1]Южно Казахстанский университет им. М.Ауэзова, Шымкент Казахстан,
[2]Региональный инновационный университет, Шымкент Казахстан,
e-mail: gulbana2026@mail.ru

В статье комплексно изучаются факторы формирования финансовой устойчивости мукомольных предприятий города Шымкента в условиях макроэкономической нестабильности. Уточняется теоретическое значение финансовой устойчивости и предлагается факторная классификация с учетом отраслевых особенностей. На основе производственных и экспортных тенденций на зерновом рынке Казахстана систематизированы внутренние, внешние и макроэкономические факторы, влияющие на финансовую устойчивость мукомольных предприятий. Показано, что устойчивый рост экономики страны напрямую связан с эффективной деятельностью мукомольных предприятий в составе агропромышленного комплекса.

Мукомольная отрасль города Шымкента занимает значительное место в структуре перерабатывающей промышленности региона и является одной из стратегических отраслей, обеспечивающих производство социально значимой продукции. Также были проанализированы производственный потенциал предприятий отрасли, обеспеченность сырьем и экспортные возможности. В ходе исследования были выявлены основные риски и ограничения, влияющие на финансовую стабильность, и рассмотрены механизмы их управления. В результате были определены стратегические направления повышения финансовой устойчивости предприятий и представлены практические рекомендации для принятия эффективных управленческих решений на региональном уровне.

Результаты исследования могут быть использованы при разработке финансовой стратегии предприятий мукомольной отрасли и формировании региональной экономической политики.

Ключевые слова: финансовая стабильность, мукомольная промышленность, структура капитала, макроэкономические риски, экспортный потенциал, региональная экономика.

IN CONDITIONS OF MACROECONOMIC INSTABILITY FACTORS OF FORMATION OF FINANCIAL STABILITY OF FLOUR MILLING ENTERPRISES(Using the example of the city of Shymkent)

[1]A.N. Satybaldieva, [1]G.E. Maulenkulova✉, [1]A.N.Aitymbetova, [2]A.A Mutaliyeva, [1]G.H. Umarova

[1]M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan,
[2]Regional Innovation University, Shymkent, Kazakhstan,
e-mail: gulbana2026@mail.ru

The article comprehensively studies the factors of the formation of financial stability of flour mills in the city of Shymkent in conditions of macroeconomic instability. The theoretical value of financial stability is being clarified and factor classification is proposed, taking into account industry characteristics. Based on production and export trends in the grain market of Kazakhstan, internal, external and macroeconomic factors affecting the financial stability of milling enterprises are systematized. It is shown that the steady growth of the country' s economy is directly related to the effective activities of flour milling enterprises as part of the agro-industrial complex.

The flour milling industry of the city of Shymkent occupies a significant place in the structure of the processing industry of the region and is one of the strategic industries that ensure the production of socially significant products. The production potential of enterprises in the industry, the supply of raw materials and export opportunities were also analyzed. The study identified the main risks and limitations affecting financial stability, and considered the mechanisms for their management. As a result, strategic directions for improving the financial stability of enterprises were identified and practical recommendations were presented for making effective management decisions at the regional level.

The results of the study can be used in the development of the financial strategy of enterprises in the milling industry and the formation of regional economic policy.

Key words: financial stability, milling industry, capital structure, macroeconomic risks, export potential, regional economy.

Кіріспе. Ұн тарту өнеркәсібі Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің маңызды буыны болып табылады. Соңғы жылдары экспорттық бағыттардың өзгеруі, астық нарығындағы баға конъюнктурасының құбылмалылығы және өңдеуші кәсіпорындар арасындағы бәсекелестіктің күшеюі саланың қаржылық нәтижелеріне елеулі ықпал етуде. Осыған байланысты өңірлік деңгейде, атап айтқанда Шымкент қаласы мысалында қаржылық тұрақтылықты қалыптастыру факторларын жүйелі талдау қажеттілігі туындайды.

Зерттеудің мақсаты-Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығына әсер ететін негізгі факторларды аны-

қтау және оларды басқарудың тиімді бағыттарын негіздеу.

Қаржы нарықтарының тұрақсыздығымен, инфляциялық процестермен, валюта бағамдарының ауытқуымен және өндірістік шығындардың өсуімен сипатталатын күшейіп келе жатқан макроэкономикалық турбуленттілік жағдайында экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету проблемасы ерекше өзекті болып отыр. Ұн тарту саласы Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігінің стратегиялық маңызды құрамдас бөлігі бола отырып, едәуір дәрежеде сыртқы макроэкономикалық факторлардың да, ішкі өндірістік-қаржылық шектеулердің де ықпалына ұшырайды.

Ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығы олардың қаржылық міндеттемелерін уақтылы орындау, төлем қабілетін қолдау, өндірістік әлеуетті ұдайы өндіруді қамтамасыз ету және сыртқы ортаның өзгеріп отыратын жағдайларына бейімделу қабілетін айқындайды. Экономикалық дамудың өңірлік саралануы жағдайында жекелеген аумақтар деңгейінде қаржылық тұрақтылықты қалыптастыру факторларын, атап айтқанда, елдің қайта өңдеу өнеркәсібінің негізгі орталықтарының бірі-Шымкент қаласын зерттеу ерекше маңызға ие болады.

Ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын қалыптастыру мәселелері отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерде белсенді зерттелуде.

Қаржылық тұрақтылық теориясы Модильяны, Миллер [1] және Брейли, Майерс [2] еңбектерінде дамыды.Олардың зерттеулерінде кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы капитал құрылымының тиімділігімен, өтімділік деңгейімен, тәуекелдерді басқарумен және макроэкономикалық ортаның өзгерістеріне бейімделу қабілетімен байланысты. Қазіргі жағдайда қаржылық тұрақтылыққа сондай-ақ инфляция, валюта бағамы, пайыздық ставкалар және шикізат нарықтарындағы өзгерістер әсер етеді.

Д.А.Зюкин, З.И.Латышева1көптеген кәсіпорындарда меншікті капитал үлесі төмен, қысқа мерзімді қарыздар басым, бұл қаржылық тұрақтылықтың әлсіздігін көрсетеді.Қорытындысында авторлар ұн тарту өнеркәсібі стратегиялық маңызды сала болғандықтан, оның қаржылық тұрақтылығына мемлекет тарапынан назар аудару қажет деген тұжырым жасайды [3].

Е.Е.Гриднева зерттеуінде ұн тарту өнеркәсібінің даму деңгейі, экспорттық әлеуеті, негізгі проблемалары және болашақ даму бағыттары жан-жақты қарастырылған [4].

А.М. Дүйсебаева шағын диірмендерді біріктіру қажет деген қорытынды жасайды, себебі бәсекеге қабілетті әрі стандартқа сай сапалы ұнды негізінен ірі және орта (тәулігіне 6000 т және одан жоғары) кәсіпорындар ғана өндіре алады.Мемлекеттік реттеу, баға саясаты, субсидиялау және логистиканы жетілдіру мәселелері қарастырылған. Яғни, ұн тарту саласының өндірістік, аймақтық, баға және құрылымдық аспектілері терең талданып, саланы ірілендіру мен тиімді басқару қажеттілігі негізделген [5].

Г.К.Джолдасбаева экспорттық стратегияны жетілдіру, мемлекеттік қолдауды күшейту, өңдеуді тереңдету және кәсіпорындардың кооперациясын дамыту қажет деген тұжырым жасайды. Негізінен ұн экспортына негізделген даму моделі сарқылуда. Саланың бәсекеге қабілеттілігін сақтау үшін ең алдымен Қытай нарығына және басқа да сыртқы нарықтарға бағдарлана отырып, астықты (крахмал, глютен, жем) терең өңдеуге көшу қажет. Басқаша айтқанда, технологиялық жаңғырту мен қайта өңделген өнімдерді шығару экспорттық тартымдылықты және саланың елдің экономикалық өсуіне қосқан үлесін айтарлықтай арттыратынын дәлелдейді [6].

T.Djumanov зерттеуінде ауылшаруашылық кәсіпорындарының жұмыс тиімділігінің негізгі көрсеткіші ретінде пайданың рөлі түсіндіріледі. Аграрлық кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығы және пайданың өсуіне әсер ететін факторлар (шығындарды азайту, өнімділікті арттыру, өнім сапасын жақсарту) талданады. Өзбекстандағы ауыл шаруашылығы реформалары, фермерлерді қолдау және аграрлық кластерлерді дамыту қарастырылған.Нарықтық экономика мен

цифрландырудың аграрлық сектордың дамуына әсері сипатталған.Соңында технологияларды енгізуді, бәсекеге қабілеттілікті арттыруды және кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты дамытуды қоса алғанда, рентабельділікті арттыру және ауыл шаруашылығын дамыту бойынша ұсыныстар беріледі [7].

Okhota et al. басқару, технологиялық және экономикалық компоненттерді қамтитын кешенді тәсілдің маңыздылығын баса көрсете отырып, АӨК кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың инновациялық тетігінің тұжырымдамалық көп компонентті моделін әзірлейді [8].

Кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығы мәселелеріне арналған ғылыми жұмыстардың едәуір санының болуына қарамастан, ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық жай-күйіне факторлардың әсерінің салалық және өңірлік ерекшеліктері жеткіліксіз зерделенген күйінде қалып отыр. Бұл Шымкент қаласының ұн тарту саласы кәсіпорындары қызметінің ерекшелігін ескере отырып, қаржылық тұрақтылықты қалыптастыру факторларына кешенді талдау жүргізу қажеттігін негіздейді.

Материалдар мен әдістер Мақаланың объектісі Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындары болып табылады. Ақпараттық база ретінде ұлттық статистика органдарының мәліметтері, салалық талдамалық материалдар және өңірлік өндірістік көрсеткіштер пайдаланылды. Зерттеуде жүйелі, салыстырмалы және экономикалық-статистикалық талдау әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау. Қаржылық тұрақтылық-кәсіпорынның ұзақ мерзімді даму перспективасында төлем қабілеттілігін, қаржылық тәуелсіздігін және капитал құрылымының теңгерімділігін сақтай отырып, сыртқы өзгерістерге бейімделу қабілетін сипаттайтын кешенді экономикалық категория.

Ұн тарту кәсіпорындары үшін қаржылық тұрақтылық келесі компоненттер арқылы айқындалады:меншікті және қарыз капиталының оңтайлы арақатынасы;өтімділік деңгейі;- рентабельділік көрсеткіштері; айналым қаражатының жеткіліктілігі; қаржылық тәуекелдерді басқару тиімділігі.

2025 жылдың алғашқы айларында Қазақстанда ұн өндірісінің өсу динамикасы байқалды. Өндіріс көлемінің артуы ішкі сұраныстың тұрақтылығын және экспорттық белсенділіктің сақталғанын көрсетеді.

Шымкент қаласы өндіріс көлемі бойынша жетекші өңірлердің бірі болып отыр. Бұл өңірде өндірістің өсуі кәсіпорындардың өндірістік әлеуетінің кеңейгенін және нарықтағы белсенділіктің артқанын білдіреді. Шымкент қаласының кәсіпорындары үшін астық бағасының құбылмалылығы мен айналым капиталына маусымдық жүктеме негізгі тәуекел көздері болып табылады.

Сонымен қатар экспорт құрылымында дәстүрлі нарықтармен қатар жаңа бағыттардың қалыптасуы байқалады.Дегенмен,экспорт ағындарының жекелеген елдерге жоғары шоғырлануы салалық тәуекелдерді күшейтеді.

1-кесте. Қаржылық тұрақтылыққа әсер ететін факторлар

1. Ішкі факторлары	2. Сыртқы факторлар	3.Макроэкономикалық факторлар
- капитал құрылымы; - рентабельділік деңгейі; - шығындарды басқару тиімділігі; - айналым активтерін пайдалану сапасы; - қаржылық жоспарлау жүйесінің жетілдірілуі.	- астық нарығындағы баға конъюнктурасы; - бәсекелестік деңгейі; - кредиттік ресурстардың қолжетімділігі; - мемлекеттік реттеу шаралары.	- инфляция; - пайыздық мөлшерлеме; - валюта бағамы; - логистикалық инфрақұрылым жағдайы.

Дереккөз: [9]

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы оның қаржылық жай-күйінің негізгі сипаттамаларының бірі болып табылады және шаруашылық жүргізуші субъектінің өзгермелі сыртқы орта жағдайында төлем қабілеттілігі мен қаржылық тепе-теңдікті сақтай отырып, ұзақ мерзімді перспективада тиімді жұмыс істеу және даму қабілетін көрсетеді. Қазіргі заманғы экономикалық әдебиетте қаржылық тұрақтылық ұғымы осы санаттың көп қырлылығына байланысты әртүрлі тұрғыдан қаралады.

Қаржы менеджменті тұрғысынан қаржылық орнықтылық кәсіпорынның қаржы ресурстарын өндірістік процестің үздіксіздігін, контрагенттер алдындағы міндеттемелердің орындалуын және бизнес құнының тұрақты өсуін қамтамасыз ететіндей етіп қалыптастыру және пайдалану қабілеті ретінде түсіндіріледі. Бірқатар зерттеушілер қаржылық орнықтылықты қаржылық тәуекелдерді барынша азайтуды және рентабельділіктің қолайлы деңгейін қолдауды қамтамасыз ететін меншікті және қарыз капиталының оңтайлы арақатынасымен байланыстырады.

Макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында қаржылық тұрақтылық ерекше мәнге ие болады, өйткені кәсіпорындар шикізат бағасының өсуіне, қаржы ресурстарына қол жеткізудің шектелуіне, валюта бағамдарының ауытқуына және төлем қабілетті сұраныстың өзгеруіне тап болады. Ұн тарту кәсіпорындары үшін осы факторлардың аса маңызды мәні бар, өйткені өнімнің өзіндік құны көбінесе астық пен энергия ресурстарының бағасына, ал қаржылық нәтижелер - өткізу арналарының тұрақтылығы мен мемлекеттік баға саясатына байланысты[9].

Осылайша, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын мыналарды көрсететін кешенді сипаттама ретінде қарастыру орынды:

- кәсіпорынның төлем қабілеттілігін сақтау қабілеті;

- сыртқы көздерден қаржылық тәуелсіздігі;

- капитал құрылымының тұрақтылығы;

- сыртқы және ішкі қаржылық тәуекелдерге қарсы тұру қабілеті.

Ұн тарту саласына қатысты қаржылық тұрақтылық ішкі басқару шешімдерімен ғана емес, салалық және макроэкономикалық факторлардың әсерімен де айқындалады, бұл оны талдауға кешенді тәсілді талап етеді.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы пайда болу көзі, басқарылу дәрежесі және ықпал ету сипаты бойынша ерекшеленетін факторлар жиынтығының әсерінен қалыптасады. Ғылыми зерттеулерде факторларды жіктеуге бірыңғай тәсіл жоқ, бұл салалық ерекшелікті ескере отырып, оларды жүйелеу қажеттілігін негіздейді[9].

Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындары үшін макроэкономикалық факторлар әсерін тигізеді, өйткені өңір өңдеуші кәсіпорындардың жоғары шоғырлануымен және өңіраралық астық жеткізілімдеріне тәуелділікпен сипатталады.

Ұн тарту саласы елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін экономиканың әлеуметтік маңызы бар салаларының қатарына жатады. Ұн тарту кәсіпорындарының қызметінің олардың қаржылық тұрақтылығын қалыптастыруға тікелей әсер ететін бірқатар ерекшеліктері бар.

Біріншіден, ұн тарту кәсіпорындары өндірістің жоғары материал сыйымдылығымен сипатталады, бұл өнімнің өзіндік құны құрылымындағы шикізат шығындарының едәуір үлесін негіздейді. Астық бағасының ауытқуы қаржылық нәтижелерге және кәсіпорындардың рентабельділік деңгейіне тікелей әсер етеді.

Екіншіден, сала үшін астық дайындаумен және сақтаумен байланысты маусымдық факторларға жоғары тәуелділік тән, бұл айналым капиталының едәуір көлемін талап етеді және қарыз ресурстарына қажеттілікті арттырады.

Үшіншіден, ұн тарту кәсіпорындары қатаң баға реттеу және жоғары бәсекелестік жағдайында жұмыс істейді, бұл бағаның көтерілу мүмкіндігін шектейді және қаржы саясатының икемділігін төмендетеді.

Бұдан басқа, макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында инфляциямен, пайыздық ставкалардың өсуімен және төлемге қабілетті сұраныстың төмендеуімен байланысты қаржылық тәуекелдер күшейеді. Бұл қаржылық орнықтылықты басқаруға қойылатын талаптарды арттырады және оны қалыптастырудың түйінді факторларын анықтау қажеттілігін өзектендіреді.

Осылайша, ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығы ішкі, сыртқы және макроэкономикалық факторлар жиынтығының әсерімен қалыптасады, оларды есепке алу өңірлік аспектіде қаржылық басқарудың тиімді стратегияларын әзірлеудің қажетті шарты болып табылады.

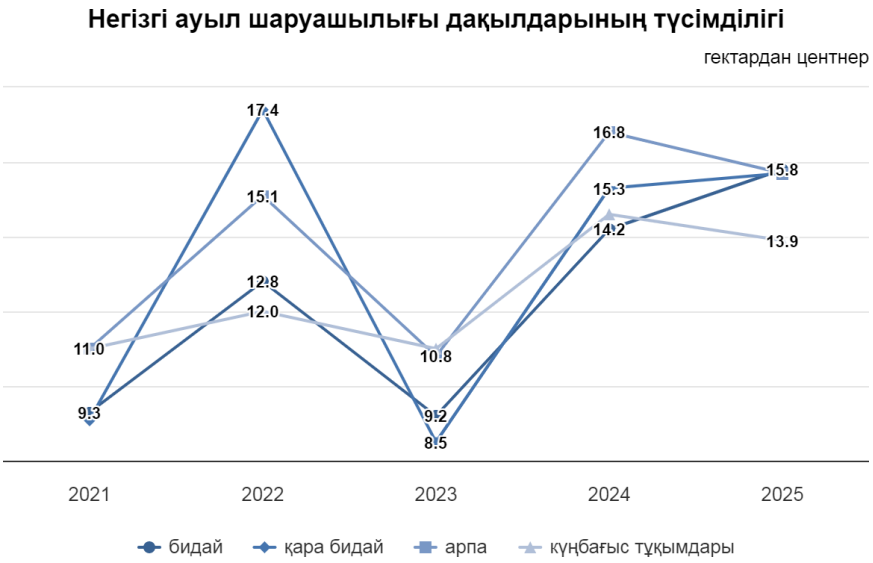
Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындарының қызметі астық жеткізуге жоғары тәуелділікпен, өнімнің өзіндік құнындағы материалдық шығындардың едәуір үлесімен, сондай-ақ бағалық маневр жасау мүмкіндіктерінің шектеулігімен сипатталады. Макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында осы ерекшеліктер қаржылық тәуекелдердің әсерін күшейтеді және кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге қойылатын талаптарды арттырады.

Өңірдің ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық жай-күйі ішкі факторлардың (капитал құрылымы, ресурстарды пайдалану тиімділігі), сол сияқты инфляциялық процестерді, валюта бағамының өзгеруі мен кредит беру шарттарын қоса алғанда, сыртқы және макроэкономикалық факторлардың ықпалымен қалыптасады.

Ұн тарту саласында жалпы өндірістік қуаты жылына 9 млн тоннаға жуық 270-ке жуық кәсіпорын жұмыс істейді.Ауа-райының өзгеруі бидай өндірісінің өзгеруіне әкеледі, ал пандемия мен қақтығыстар жеткізу тізбегінің бұзылуына байланысты жаһандық дүрбелең сатып алуды тудырады. Қазіргі уақытта бидайдың ең ірі өндірушісі-Қытай, одан кейін ЕО, Үндістан және Ресей.

Соңғы жылдары Қазақстанның астық және ұн тарту саласы құрылымдық өзгерістер кезеңін бастан өткеріп отыр. Бұған дейін Орталық Азия елдері Қазақстаннан дайын ұн өнімдерін импорттауға басымдық берген болса, қазіргі таңда бұл мемлекеттер бидайды шикізат түрінде сатып алып, оны өз аумақтарында өңдеуге көшті. Аталған үрдіс отандық ұн тарту кәсіпорындарының өткізу нарығын тарылтып, саланың экономикалық тұрақтылығына елеулі ықпал етуде.

Экспорттық бағыттағы өзгерістер ішкі ұн өңдеу кәсіпорындарының өндірістік жүктемесінің төмендеуіне алып келді. Нәтижесінде, шикізатқа деген сұраныс құрылымы өзгеріп, бидайды ішкі нарықта тиімді бағамен тұрақты жеткізу мәселесі алдыңғы қатарға шықты. Осы жағдайға байланысты «Азық-түлік келісімшарт корпорациясы» ұлттық операторы ұн тарту кәсіпорындарын нарықтық бағамен астықпен қамтамасыз ету тетіктерін іске қосты.

1-сурет. Негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының түсімділігі. Дереккөз [10]

Жоғарыда көрсетілген сурет 1-де 2021-2025 жылдар аралығындағы негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының (бидай, қара бидай, арпа, күнбағыс тұқымдары) гектардан алынатын өнімділігі көрсетілген. Жалпы динамикада құбылмалы сипат бар: 2022 және 2024 жылдары өсу, 2023 жылы төмендеу, ал 2025 жылы тұрақтану үрдісі байқалады.

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректеріне сәйкес, ішкі астық нарығындағы қор көлемі тұрақты деңгейде сақталып отыр. Қолда бар астық қоры ұн тарту, мал және құс шаруашылығы секілді негізгі аграрлық салалардың ішкі сұранысын толық қамтамасыз етуге жеткілікті.

2025 жылғы 19 маусымдағы жағдай бойынша:

- 3-класс бидайының орташа бағасы-ҚҚС-пен тоннасына 100 000 теңге;

- 4-класс бидайының бағасы-тоннасына 95 000 теңге.

2025 жылдың көктем айларында бидайға деген сұраныстың артуы бағаның біршама өсуіне ықпал етті. Алайда 2024 жылғы қарашамен салыстырғанда баға өсімі 25%-дан аспады және бұл сатып алу белсенділігінің төмендеуіне әкелген жоқ.

Жыл басынан бері «Азық-түлік келісімшарт корпорациясы» 483,6 мың тонна астық өткізген. Негізгі сатып алушылар қатарында:

- ұн тарту кәсіпорындары;

- қайта өңдеу зауыттары;

- мал және құс шаруашылығы субъектілері бар.

Бұл көрсеткіштер ішкі нарықта астыққа деген тұрақты сұраныстың сақталғанын көрсетеді.

2024 жылдың күзінде мол өнім мен ұсыныстың артуы бағаның одан әрі төмендеуіне әсер етті. Ал 2025 жылдың көктемінде сұраныстың жандануы нәтижесінде бидай бағасы біртіндеп өсе бастады.

Қазіргі уақытта «Азық-түлік келісімшарт корпорациясының» қорында 1,1 млн тонна астық бар, оның ішінде:

- 500 мың тоннасы – азық-түлікке арналған тұрақты қор;

- 200 мың тоннасы – мал азығына арналған қор.

2025 жылдың маусым айының басындағы мәліметке сәйкес, Қазақстандағы жалпы бидай қоры 7,37 млн тоннаны құрайды. Оның ішінде:

- 2,7 млн тоннасы – өсімдік шаруашылығымен айналысатын заңды тұлғаларда;

- 2,6 млн тоннасы – элеваторларда;

- 818 мың тоннасы – ұн тарту және жарма кәсіпорындарында;

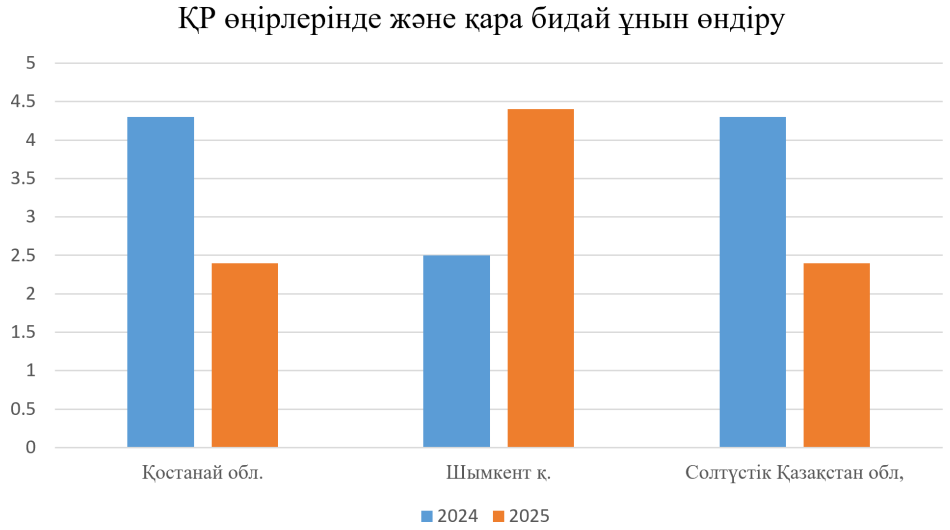
- 167 мың тоннасы – көтерме сауда субъектілері мен өзге иелердің қарамағында. Жылдық ішкі тұтыну көлемі шамамен 6 млн тонна деңгейінде бағаланады.

Жоғарыда келтірілген деректер Қазақстандағы астық нарығының тұрақты екенін және ішкі сұранысты толық қамтамасыз етіп қана қоймай, экспорттық әлеуетті де сақтауға мүмкіндік бар екенін көрсетеді.2024 жылы өңдеуден кейінгі салмақта 25,2 млн тонна астық жиналып, оның ішінде 18,6 млн тоннасы бидай болды.

Маркетингтік жыл барысында ұн тарту және мал шаруашылығы салалары үшін қолайлы баға деңгейі сақталып отыр. Қажет болған жағдайда ұн тарту кәсіпорындары ұлттық оператор-«Азық-түлік келісімшарт корпорациясының» тұрақтандыру қорына жүгіну арқылы шикізатпен үздіксіз қамтамасыз етіле алады [8].

Шымкент қаласында орналасқан «Pioneer Grain Products» ЖШС-еліміздегі және Орталық Азиядағы ең ірі ұн өндіруші кәсіпорындардың бірі. Кәсіпорын тәулігіне 1200 тонна астық өңдеп, жоғары сапалы ұн өнімдерін ішкі нарықпен қатар шетелге экспорттауда. Өндірістің тұрақты дамуына «Бәйтерек» Холдингінің еншілес ұйымы «Аграрлық несие корпорациясы» АҚ қаржылай қолдау көрсетіп отыр. «Агробизнес» бағдарламасы аясында 5% жеңілдетілген несие компанияның айналым қаражатын толықтыруға мүмкіндік берген. Бұл қолдау отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, өңдеу өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығы саласының дамуына серпін беруде. «Green House», «Санжар», «Пионер» және «Green Product» 2025 жылдың I тоқсанында Қазақстанда 821 000 тонна ұн өндірілді.Шымкент қаласында 77,8 мың тонна өндіріс. Шымкенттегі жылдық өндіріс көлемі шамамен 200 000 тонна.

Конец формы

2-сурет. Қазақстандағы ұн тарту саласының өндірістік және экспорттық динамикасы (2025 жыл) [10]

2025 жылдың қаңтар-ақпан айларында Қазақстанда 530 мың тонна бидай және қарабидай-бидай ұны өндірілді, бұл 2024 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 6%-ға жоғары. Ақпан айында өндіріс көлемі 285 мың тоннаға жетіп, соңғы төрт айдағы ең жоғары көрсеткіш тіркелді.

Ұн өндірісінің негізгі көлемі дәстүрлі астықты өңірлерге шоғырланған. Қостанай облысы көшбасшылық позициясын сақтауда, ал Шымкент қаласы мен Солтүстік Қазақстан облысында өндірістің жедел өсуі байқалады.

2-кесте. Негізгі өңірлер бойынша ұн өндірісі 2025 ж. қаңтар-ақпан

Өңір	Өндіріс, мың т	2024 ж. салыстырмалы өзгеріс
Қостанай облысы	163	+3 мың т
Солтүстік Қазақстан обл.	78,5	+8,2 мың т
Шымкент қ.	77,8	+ 25 мың т
Дереккөз:[11]		

Өңірлік тұрғыда Қостанай облысы ұн өндірісі бойынша жетекші позициясын сақтап отыр.2025 жылдың алғашқы екі айында аталған өңірде 163 мың тонна ұн өндірілген, бұл өткен жылғы 160 мың тоннамен салыстырғанда шамалы өсімді көрсетеді. Солтүстік Қазақстан облысында өндіріс көлемі 78,5 мың тоннаны құрап, 2024 жылғы 70,3 мың тоннамен салыстырғанда елеулі өсім байқалды. Шымкент қаласында ұн өндірісі айтарлықтай артқан: 2025 жылдың қаңтар–ақпан айларында 77,8 мың тонна ұн өндіріліп, өткен жылғы 53 мың тоннамен салыстырғанда шамамен 25 мың тоннаға артық өнім алынған.

Ұн тарту саласындағы өндірістік өсім отандық өңдеуші өнеркәсіптің даму үрдісін және астықты терең өңдеу әлеуетінің артып келе жатқанын көрсетеді. Негізгі өңірлердегі өндіріс көлемінің ұлғаюы, сондай-ақ ақпан айындағы рекордтық көрсеткіштер саланың экспорттық мүмкіндіктерінің кеңейіп отырғанын айғақтайды.

Қазақстандық бидай ұны экспорты да оң динамика көрсетті.2024 жылғы қазан айында (ЕАЭО елдерін есептемегенде) экспорт көлемі қыркүйек айымен салыстырғанда 3%-ға немесе 5,6 мың тоннаға өсіп, 173,4 мың тоннаға жетті. Қазақстандық ұнның дәстүрлі импорттаушы елдерінің басым бөлігі сатып алу көлемін арттырған. Атап айтқанда, Тәжікстанға экспорт 18%-ға өсіп, 4,6 мың тоннаны, Өзбекстанға-32%-ға артып, 39,7 мың тоннаны, Қытайға-1,9 есеге ұлғайып, 3,3 мың тоннаны, Ауғанстанға-23%-ға өсіп, 112,1 мың тоннаны құрады. Тек Түрікменстанға жеткізілім көлемі 9%-ға қысқарып, 13,7 мың тоннаға дейін төмендеген [11].

Астық одағының деректеріне сәйкес, маркетингтік жылдың басынан қыркүйек–қазан айларында қазақстандық бидай ұны экспорты 341,2 мың тоннаны құрады, бұл өткен маркетингтік жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 5%-ға төмен. Экспорт көлемінің қысқаруы Өзбекстан, Тәжікстан және Ауғанстан бағыттарында байқалды. Сонымен қатар, Ауғанстан нарығында қазақстандық және өзбек ұндары арасындағы бәсекелестіктің күшеюі, сондай-ақ Иран мен Ресейден жеткізілімдердің артуы атап өтіледі.

Сонымен бірге, ағымдағы маркетингтік жылы Түрікменстанға, Қырғызстанға және Қытайға жеткізілім көлемінің айтарлықтай өсуі тіркелді. Қазақстанда 2025/26 маркетингтік жылдың алғашқы екі айында бидай ұны өндірісі өткен маусымның ұқсас кезеңімен салыстырғанда 12%-ға өсіп, 703 мың тоннаны құрады. Астық одағының болжамы бойынша, 2025/26 маркетингтік жылы Қазақстаннан бидай ұны экспортының жалпы көлемі 1,83 млн тоннаға жетуі мүмкін.

Осылайша, ұн тарту саласындағы өндіріс пен экспорт көлемінің артуы Қазақстанда агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамып келе жатқанын, сондай-ақ өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігінің артып отырғанын көрсетеді.

3 - кесте. Негізгі экспорттық бағыттар бойынша өзгеріс

Елдер	Экспорт, мың т	Өзгеріс
Ауғанстан	112,1	+ 23%
Өзбекстан	39,7	+32%
Тәжікстан	4,6	+18%
Қытай	3,3	1,9 есе
Түрікменстан	13,7	-9%
Дереккөз:[11]		

Экспорт көлемінің неғұрлым едәуір ұлғаюы мынадай елдерде тіркелді:

Өзбекстан - 76% -ға өсті, бұл ретте желтоқсан айындағы жеткізілім көлемі рекордтық 1,4 млн тоннаға жетті; Қырғызстан - 27% -ға ұлғайды; Ауғанстан - 1,8 еседен астам өсім; Түркия - 27 есе ұлғайды; Грузия - 8,5 есе өсті.

Бұдан басқа, есепті кезеңде Алжирді (140 мың тонна), Иранды (56,5 мың тонна), Нидерландыны (2,9 мың тонна) және Португалияны (2,2 мың тонна) қоса алғанда, бірқатар жаңа нарықтарға қазақстандық бидайды жеткізу жаңартылды немесе алғаш рет жүзеге асырылды, бұл Қазақстанның алыс шетел нарықтарына қатысуының кеңеюін көрсетеді.

Қазақстаннан бидай ұнының экспорты 2025/26 маркетингтік жылдың қыркүйек-желтоқсан айларында 754,3 мың тоннаны құрады, бұл өткен маусымның осындай кезеңінің деңгейінен 2% -ға артық. Желтоқсанда ЕАЭО аумағынан тыс ұн жеткізу көлемі қарашамен салыстырғанда 1% -ға ұлғайып, 199,7 мың тоннаға жетті.

Желтоқсан айында Қытайға жеткізу тұрақты деңгейде сақталды - 1,6 мың тонна. Сонымен қатар маркетингтік жылдың төрт айының қорытындысы бойынша бірқатар елдер қазақстандық бидай ұнының импортын қысқартты. Айтарлықтай төмендеу Өзбекстанда (-31,1 мың тонна немесе -18%), Қытайда (-1,3 мың тонна немесе -14%) және Ауғанстанда (-27,4 мың тонна немесе -5,7%) байқалды. Сонымен бірге Тәжікстанға (+8,5%), Түрікменстанға (үш есе дерлік ұлғаю) және Қырғызстанға (2,2 есе өсу) жеткізілімдердің айтарлықтай өсуі байқалды.

Жемшөп ұнының экспорты астықты қайта өңдеу өнімдері арасында неғұрлым серпінді өсуді көрсетеді.2025/26 МГ желтоқсанында жеткізу көлемі қарашамен салыстырғанда 1,6% -ға ұлғайып, 278,3 мың тоннаға жетті. Маусымның алғашқы төрт айындағы жиынтық экспорт 1,19 млн тоннаны құрады, бұл өткен жылғы көрсеткіштен 2,3 есе артық және тарихтағы рекордтық көрсеткіш болып табылады.

Азық ұны экспортының 99%-дан астамы Қытай нарығына келетінін атап өткен жөн, бұл экспорттық ағындардың жоғары шоғырлануын қалыптастырады және саланың бір негізгі импорттаушыға тәуелділігін күшейтеді.Қазақстанның Астық одағының бағалауы бойынша, экспорттың өсуі жағдайында азықтық ұнның ішкі өндірісінің қажеттілігін қамтамасыз ету үшін 2025/26 маркетингтік жыл ішінде Ресей Федерациясынан кемінде 1 млн тонна көлемінде төменгі сыныпты бидай импорты қажет болады. Бұл жағдай экспорттық белсенділік пен қайта өңдеу секторының шикізатпен қамтамасыз етілуі арасындағы ықтимал теңгерімсіздіктерді көрсетеді.

2025/26 маркетингтік жылдың алғашқы төрт айының нәтижелері Қазақстанның әлемдік астық нарығындағы экспорттық позицияларының едәуір нығайғанын көрсетеді. Бидай мен жемдік ұн экспортының рекордтық көлемі, жеткізу географиясының кеңеюі және ұн өндірісінің өсуі саланың жоғары экспорттық әлеуетін растайды. Сонымен бір мезгілде төменгі сынып-

ты астық импортына тәуелділіктің күшеюі және жекелеген тауар ағындарының жоғары шоғырлануы өлшемді экспорттық саясатты және ішкі шикізат балансын одан әрі дамытуды талап етеді.

Теміржол логистикасындағы шектеулер (Сарыағаш және Достық–Алтынкөл бағыттары), сондай-ақ теңге бағамының нығаюы экспорттық бағалардың өсуіне әсер етті. Алайда ішкі нарықта бидай бағасы салыстырмалы түрде тұрақты деңгейде сақталды.

Ұн тарту саласында тұрақты өндірістік өсім қалыптасқан. Өндірістің өңірлік әртараптануы байқалады. Экспорттық әлеует сақталғанымен, логистика мен сыртқы бәсекелестік негізгі тәуекел факторлары болып отыр. 2025/26 МЖ-да ұн экспорты 1,83 млн тоннаға дейін өсуі мүмкін.

2023 жылғы деректер бойынша Қазақстанның ірі ұн тарту компанияларының салықтық аударымдары әртүрлі серпінді көрсетті. Кестеден көрініп тұр: кейбір кәсіпорындардың салық төлемдері төмендеп жатқанымен, бірқатар компанияларда айтарлықтай өсім байқалады.

Салықтардың ең көп санын «Компания Саламат» ЖШС-кәсіпорны аударған (2 017 млн тг), бірақ оның көрсеткіші 2022 жылмен салыстырғанда 13% -ға төмендеген. Сондай-ақ» Food Kazakhstan «(-17%) және» Темір астық өнімдері комбинаты «(-19%) компанияларында төмендеу байқалады.

Ал кейбір кәсіпорындарда айтарлықтай өсім байқалды. Мысалы, ең жоғары өсімді» Pioneer Grain Products «ЖШС (+80%) және» Азиагрофуд «АҚ (+77%) көрсетті. Сондай-ақ» Sultan Elevator-диірмен-макарон кешені «(+67%) және» KMK-Pioneer «(+53%) компанияларының салық төлемдері едәуір ұлғайды.

Тұтастай алғанда, 2023 жылы ұн өндіру саласында бірқатар ірі компаниялардың қаржылық белсенділігінің өсуіне қарамастан, кейбір кәсіпорындарда төмендеу байқалды, саладағы көрсеткіштер тұрақсыз серпінді көрсетті.

Төмендегі кестеде ұн тарту саласының **SWOT-талдауы** (күшті және әлсіз жақтары, мүмкіндіктері мен қауіп-қатерлері) сипатталынды.

4 - кесте. Топ ірі ұн өндірушілер

Компанияның атауы	**Өңірлер**	**2023ж. салық аударылымы, млн. тг**	**2022., млн. тг**	**Өсім %**
ЖШС «Компания Саламат»	Қостанай облысы	2 017	2 322	-13%
ЖШС «Ново-Альджанский мелькомбинат»	Ақтөбе облысы	1 347	1 385	-3%
ЖШС «Food Kazakhstan»	Астана қаласы	1 310	1 576	-17%
АҚ «Железский комбинат хлебопродуктов»	Шығыс Қазақстан облысы	1 277	1 570	-19%
АҚ «Азиагрофуд»	Алматы облысы	1 194	976	+77%
ЖШС «Romana-Nan»	Қостанай облысы	1 134	937	+21%
ЖШС «Pioner Grain Products»	Шымкент қаласы	1 106	615	+80%

ЖШС «KMK-Pioneer»	Қостанай облысы	1 014	664	+53%
АҚ «Восточно-Казахстанский мукомольно-комбикормовый комбинат»	Абай облысы	885	789	+12%
АҚ «Sultan Elevator-мельнично-макаронный комплекс	Солтүстік Қазақстан облысы	860	517	+67%
Дереккөз: [12]				

Ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын арттыру үшін:

- ақша ағындарын бюджеттеу және бақылау жүйесін енгізу;

- астық жеткізушілерді әртараптандыру;

- ауыл шаруашылығы өндірушілерімен ұзақ мерзімді келісімшарттар жасасу;

- сатып алуды оқшаулау есебінен валюталық тәуекелдерді төмендету;

- пайыздық ставкаларды субсидиялаудың мемлекеттік бағдарламаларын пайдалану;

- айналым капиталының резервтік қорын қалыптастыру;

- өндірістік шығындар мониторингінің цифрлық жүйелерін енгізу.

Жүргізілген талдау негізінде Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын арттыру мақсатында мынадай практикалық ұсынымдарды іске асыру ұсынылады:

1. Капитал құрылымын оңтайландыру.

Ұн тарту кәсіпорындарының пайданы қайта инвестициялау және қарыз қаражатын шамадан тыс тартуды шектеу есебінен өз қаржыландыру көздерінің үлесін ұлғайтуға ұмтылуы орынды, бұл қаржы тәуекелдерінің деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді.

2. Айналым капиталын басқару тиімділігін арттыру

Маусымдылықты ескере отырып, астық және дайын өнім қорларын басқарудың неғұрлым икемді саясатын енгізу ұсынылады, бұл қысқа мерзімді кредит беру қажеттілігін төмендетуге және меншікті капиталдың маневрлігін арттыруға мүмкіндік береді.

3. Өндіріс шығындарын бақылауды күшейту.

Шикізат пен энергия ресурстарына бағаның өсуі жағдайында өнімнің өзіндік құнын басқаруға, ресурс үнемдеуші технологияларды енгізуге және логистикалық процестерді оңтайландыруға ерекше назар аудару қажет.

4. Қаржылық жоспарлау және болжамдау құралдарын пайдалану.

Түйінді макроэкономикалық көрсеткіштерді болжауға негізделген қаржылық жоспарлау жүйесін әзірлеу және енгізу кәсіпорындарға сыртқы ортаның өзгерістеріне уақтылы бейімделуге мүмкіндік береді.

5. Қаржылық тәуекелдерді басқару.

Макроэкономикалық турбуленттілік жағдайларында кәсіпорындардың тұрақтылығын арттыру мақсатында астық бағасының өзгеру тәуекелдерін, инфляциялық және пайыздық тәуекелдерді қоса алғанда, қаржылық тәуекелдер мониторингі жүйесін қалыптастыру орынды.

Ұсынылған ұсынымдарды іске асыру ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын нығайтуға және өңірлік аспектіде олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін болады.

Күшті жақтары	**Әлсіз жақтары**

Саланың стратегиялық маңыздылығыҰн тарту саласы Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін негізгі секторлардың бірі. **Өндірістік өсімнің тұрақты динамикасы** 2025 ж. қаңтар–ақпанда Шымкентте өндіріс көлемі 77,8 мың тоннаға жетіп, өткен жылмен салыстырғанда айтарлықтай артқан. **Экспорттық әлеуеттің жоғары болуы**Қазақстандық ұн экспорты дәстүрлі нарықтарда (Ауғанстан, Өзбекстан, Тәжікстан) сақталған. **Ішкі астық қорының жеткіліктілігі** 2025 ж. маусымдағы жағдай бойынша елде 7,37 млн тонна астық қоры бар, бұл ішкі сұранысты толық жабуға жеткілікті. **Мемлекеттік қолдау механизмдері** «Азық-түлік келісімшарт корпорациясы» арқылы шикізатпен қамтамасыз ету мүмкіндігі.	**Шикізатқа жоғары тәуелділік** Өнімнің өзіндік құнында астық шығынының үлесі өте жоғары. **Маусымдылық факторы** Айналым капиталына үлкен жүктеме түседі. **Қарыз қаражатына тәуелділік** Автономия коэффициенті мен рентабельділік арасындағы тәуелділік кәсіпорындардың ішкі қаржы әлеуетінің әлсіздігін көрсетеді. **Бағалық маневрдің шектеулігі** Бәсекелестіктің жоғары болуы бағаны еркін өзгертуге мүмкіндік бермейді. **Логистикалық шектеулер** Теміржол бағыттарындағы қиындықтар экспорттық тиімділікке әсер етеді. **Қаржылық есептіліктің ашық еместігі** Ірі кәсіпорындардың нақты түсім деректері қолжетімсіз
Мүмкіндіктер	**Қауіп қатерлер**
Экспорт географиясының кеңеюіТүркия, Алжир, Иран, Грузия сияқты жаңа нарықтарға шығу. **2025/26 МЖ экспорт болжамының өсуі**Ұн экспорты 1,83 млн тоннаға дейін жетуі мүмкін. **Өндірісті терең өңдеуді дамыту**Қайта өңдеу үлесін арттыру арқылы қосылған құнды көбейту. **Қаржылық басқаруды жетілдіру**Қаржылық жоспарлау және тәуекелдерді басқару жүйесін енгізу. **Технологиялық жаңғырту**Энергия үнемдеуші технологиялар шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. **Ішкі нарықтағы тұрақты сұранысЖ**ылдық ішкі тұтыну көлемі ~6 млн тонна.	**Астық бағасының құбылмалылығы**Бағаның өсуі рентабельділікке тікелей әсер етеді. **Инфляция және пайыздық мөлшерлеменің өсуі** **Валюта бағамының ауытқуы.** **Сыртқы нарықтағы бәсекелестіктің күшеюі**Өзбекстан, Ресей, Иран өндірушілерінің белсенділігі. **Шикізат импортына тәуелділік қаупі**Төменгі классты бидайды импорттау қажеттілігі. **Экспорттың бір нарыққа шоғырлануы**Жемшөп ұны экспортының 99%-ы Қытайға бағытталған.
Авторлармен құрастырылған	

Халықаралық тәжірибе ұн тарту өнеркәсібі кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығы көбінесе агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау деңгейімен, шикізат базасын әртараптандыру деңгейімен, логистикалық жүйелердің тиімділігімен және қаржылық тәуекелдерді басқарудың қазіргі заманғы құралдарын пайдаланумен айқындалатынын көрсетеді.

Еуропалық одақ елдерінде астық нарығын тұрақтандыруға және қайта өңдеу кәсіпорындарына инфляциялық факторлардың әсерін төмендетуге айтарлықтай көңіл бөлінеді. Атап айтқанда, Польша мен Германияда жеңілдікпен кредит беру, көлік шығыстарын субсидиялау және жет-

кізу тізбектерінің цифрлық мониторингі тетіктері кеңінен қолданылады. Бұл кәсіпорындарға шикізат пен энергия ресурстары бағасының өсуі жағдайында да айналым капиталының орнықтылығын сақтауға мүмкіндік береді

Канада мен АҚШ-та ауыл шаруашылығы өндірушілері мен қайта өңдеу кәсіпорындары арасындағы ұзақ мерзімді келісім-шарттық өзара іс-қимыл жүйесі маңызды рөл атқарады. Фьючерстік келісімшарттарды және хеджирлеу құралдарын пайдалану астық нарығындағы баға тәуекелдерін төмендетуге және қаржы ағындарының болжамдылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұдан басқа, кәсіпорындар шығындарды басқарудың автоматтандырылған жүйелерін және өндірістік процестерді бақылаудың цифрлық технологияларын белсенді енгізуде.

Қытайда ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету мемлекеттік қолдауды үйлестіру және өндірістік қуаттарды ауқымды жаңғырту есебінен жүзеге асырылады. Жабдықтарды технологиялық жаңартуға, логистиканы цифрландыруға және астықтың стратегиялық қорларын құруға айтарлықтай көңіл бөлінеді. Бұл кәсіпорындардың сыртқы күйзеліске және әлемдік бағалардың ауытқуына тәуелділігін төмендетуге ықпал етеді.

Жүргізілген салыстырмалы талдау ұн тарту кәсіпорындарының халықаралық практикадағы қаржылық тұрақтылығының негізгі факторлары:

- шикізат көздерін және өткізу нарықтарын әртараптандыру;

- саланы мемлекеттік қаржылық қолдау;

- өндірістік және логистикалық процестерді цифрландыру;

- тәуекелдерді сақтандыру және хеджирлеу құралдарын қолдану;

- ұзақ мерзімді келісімшарттық тетікті пайдалану;

- кәсіпорындардың технологиялық базасын жаңғырту.

Қазақстан Республикасы мен Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындары үшін жеңілдікті қаржыландыру тетіктерін дамыту, шығындарды цифрлық бақылау, логистикалық тізбектерді тұрақтандыру және баға мен валюталық тәуекелдерді сақтандыру жүйесін кеңейту бөлігінде халықаралық тәжірибені бейімдеу ерекше маңызды болып табылады. Осы шараларды іске асыру макроэкономикалық тұрақсыздық жағдайында кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын арттыруға және отандық ұн тарту саласының бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Шымкент қаласының ұн тарту кәсіпорындарының қаржылық тұрақтылығы ішкі басқару сапасына ғана емес, сонымен қатар астық нарығындағы баға динамикасына және макроэкономикалық ортаға тікелей тәуелді. Саланың ұзақ мерзімді орнықтылығын қамтамасыз ету үшін капитал құрылымын теңгеру, айналым қаражатын тиімді пайдалану, экспорттық тәуелділікті азайту және қаржылық жоспарлауды жетілдіру стратегиялық маңызға ие.

Ұсынылған тәсілдер өңірлік деңгейде ұн тарту кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және олардың қаржылық тәуекелдерге қарсы тұру қабілетін күшейтуге мүмкіндік береді.

Өңірлік бөліністе ең үлкен көлем дәстүрлі түрде Қостанай облысына тиесілі, онда қаңтар–наурыз айларында 250 мың тоннаға жуық ұн өндірілді. Есепті кезеңде тиісінше 119 және 117 мың тонна өндірілген Шымкент пен Солтүстік Қазақстан облысы да айтарлықтай өсім көрсетті. Өткен жылмен салыстырғанда бұл аймақтар айтарлықтай өсуді көрсетті.

2020-2025 жылдары Қазақстан экономикасы макроэкономикалық көрсеткіштердің жоғары құбылмалығымен сипатталды. Кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығына инфляциялық процестер, валюта бағамының ауытқуы және Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің базалық стафкасының өзгеруі неғұрлым елеулі әсер етті.

Осылайша, қазіргі динамика ұн тарту өнер-

кәсібіндегі оң тенденцияларды көрсетеді. Қолайлы конъюнктураны ескере отырып, мамандар қазақстандық ұнның ішкі нарықта да, шетелде де позицияларын одан әрі нығайтуды болжап отыр.

Әдебиеттер

1. Modigliani F., Miller M. H. The cost of capital, corporation finance, and the theory of investment: Reply //The American economic review. -1958.-Vol.48(3). - P.261-297.

2. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill, Irwin SeriesinFinance. -2013. – 976 p. ISBN 0078034760

3. Зюкин Д.А., Латышева З.И., Власова О.В., Бушина Н.С. Оценка финансовой устойчивости и эффективности деятельности крупнейших предприятий мукомольной промышленности России//Cyberleninka. -2024.-Т.32(1) -С.71-83. DOI 10.36622/1810-4894.2024.22.22.006.

4. Гриднева Е.Е., Калиакпарова Г.Ш., Сыздыкова К.Ш. Развитие мукомольной промышленности Республики Казахстана //Проблемы агрорынка. -2019. - № 4. -С.142-148.

5. Дуйсебаева А.М. Мукомольная отрасль Республики Казахстана//Проблемы агрорынка. -2020. - № 2. -С.195-201.

6. Джолдасбаева Г.К., Есахметова Л.М. Экспорт продукции зерноперерабатывающих предприятий//Проблемы агрорынка. -2020. - № 2. - С.126-133.

7. Djumanov T. Financial stability in agricultural enterprises in the conditions of the digital economy and the effectiveness of increasing profits. //World Economics and Finance Bulletin. -2024.-Vol.30.- P.82-87.

8. Okhota Y., Chikov I., Bilokinna I. Conceptual polycomponent model of an innovative mechanism for improving the competitiveness of agro-industrial complex enterprises //Baltic Journal of Economic Studies. -2024.-Vol.10(2). -P.196-210. DOI 10.30525/2256-0742/2024-10-2-196-210.

9. Аверина О.И., Мамаева И.С. Анализ и оценка финансовой устойчивости // Издательский дом «Научная библиотека». - 2014. -204 с. ISBN 978-5-906660-04-6.

10. Национальное бюро статистики Агентства Республики Казахстан по стратегическому планированию и реформам. Урожайность основных сельскохозяйственных культур. Источник URL: https://www.stat.gov.kz.- Қаралған күні: 28.0.2026

11. Топ Казахстанских производителей муки.URL: https://world-nan.kz -Дата обращания: 20.02.2026 г.

12. Сайт Ozgeris.info. Ұн мен бидай дағдарысы еңсеріле ме?.-2025 –URL https://ozgeris.info/kz/article/un-men-bidai-dagdarysy-enserile-me.html.- Қаралған күні: 20.02.2026 г.

13. Сайт agrosearch.kz. Производство пшеничной муки в Казахстане продалжает расти.-URL: https://agrosearch.kz Қаралған күні: 20.02.2026 г.

References

1. Modigliani F., Miller M. H. The cost of capital, corporation finance, and the theory of investment: Reply //The American economic review. -1958.-Vol.48(3). - P.261-297.

2. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill, Irwin SeriesinFinance. -2013. – 976 p. ISBN 0078034760

3. Zjukin D.A., Latysheva Z.I., Vlasova O.V., Bushina N.S. Ocenka finansovoj ustojchivosti i jeffektivnosti dejatel' nosti krupnejshih predprijatij mukomol' noj promyshlennosti Rossii//Cyberleninka. -2024.-T.32(1) -S.71-83. DOI 10.36622/1810-4894.2024.22.22.006. [in Russian]

4. Gridneva E.E., Kaliakparova G.Sh., Syzdykova K.Sh. Razvitie mukomol' noj promyshlennosti Respubliki Kazahstana //Problemy agrorynka. -2019. - № 4. -S.142-148. [in Russian]

5. Dujsebaeva A.M. Mukomol' naja otrasl' Respubliki Kazahstana//Problemy agrorynka. -2020. - № 2. -S.195-201.

6. Dzholdasbaeva G.K., Esahmetova L.M. Jeksport produkcii zernopererabatyvajushhih predprijatij//Problemy agrorynka. -2020. - № 2. - C.126-133. [in Russian]

7. Djumanov T. Financial stability in agricultural enterprises in the conditions of the digital economy and the effectiveness of increasing profits. //World Economics and Finance Bulletin. -2024.-Vol.30.- P.82-87.

8. Okhota Y., Chikov I., Bilokinna I. Conceptual polycomponent model of an innovative mechanism for improving the competitiveness of agro-industrial complex enterprises //Baltic Journal of Economic Studies. -2024.-Vol.10(2). -P.196-210. DOI 10.30525/2256-0742/2024-10-2-196-210.

9. Averina O.I., Mamaeva I.S. Analiz i ocenka finansovoj ustojchivosti // Izdatel' skij dom «Nauchnaja biblioteka». - 2014. - 204 c. ISBN 978-5-906660-04-6.

10. Nacional' noe bjuro statistiki Agentstva Respubliki Kazahstan po strategicheskomu planirovaniju i reformam. Urozhajnost' osnovnyh sel' skohozjajstvennyh kul' tur. Istochnik URL: https://www.stat.gov.kz.- Қаралған күні: 28.0.2026. [in Russian]

11. Top Kazahstanskih proizvoditelej muki.URL: https://world-nan.kz/news/top-kazakhstanskikh-proizvoditeleyi-mukiju -Data obrashhanija: 20.02.2026 g. [in Russian]

12. Sajt Ozgeris.info. Ұn men bidaj dағdarysy eңserile me?.-2025 –URL https://ozgeris.info/kz/article/un-men-bidai-dagdarysy-enserile-me.html.- Қаралған күні: 20.02.2026 g. [in Kazakh]

13. Sajt agrosearch.kz. Proizvodstvo pshenichnoj muki v Kazahstane prodalzhaet rasti.-URL: https://agrosearch.kz/news/proizvodstvo-psenicnoi-muki-v-kazaxstane-vyroslo-na-6-s-nacala-goda- Қаралған күні : 20.02.2026 g. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет

Сатыбалдиева А.Н.- PhD студенті, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Казахстан,e-mail: ainurdiar_14@mail.ru;

Мауленкулова Г.Е.- э. ғ. к., қауымдастырылған профессор, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті Шымкент,Казахстан, e-mail: maylenkylova@mail.ru;

Айтымбетова А.Н.- э. ғ. к., қауымдастырылған профессор, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университет, Шымкент, Казахстан, e-mail: a.ainura-81@mail.ru,

Муталиева А.А.- PhD, Аймақтық инновациялық университет, Шымкент, Казахстан, e-mail: Alua012@mail.ru,

Умарова Г.Х. - экономика магистрі, аға оқытушы, [1]М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,Казахстан, e-mail:guh_umarova@mail.ru.

Information about the authors

Satybaldieva A.N.- PhD doctoral student, M. Auezov South Kazakhstan University,Shymkent, Kazakhstan,e-mail: ainurdiar_14@mail.ru;

Maulenkulova G. Ye. - Candidate of Economic Sciences, Associate professor. M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan e-mail: maylenkylova@mail.ru;

Aitymbetova A.N.- Candidate of Economic Sciences, Associate professor,M. Auezov South Kazakhstan Universit,y Shymkent, Kazakhstan,e-mail: a.ainura-81@mail.ru;

Mutaliyeva A.A. - PhD, Regional Innovation University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: Alua012@mail.ru;

Umarova G.Kh. - Senior Lecturer, Master of Economics. M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: guh_umarova@mail.ru.